

נותן טעם לפגם (עבודה זרה סז-סח)

גליון 466

בדרף סז: אמר רב כהנא מדברי כולם נלמד נותן טעם לפגם מותר. ומבואר בגמ' שנחלקו בזה רבי מאיר ורבי שמעון, דלר"מ נותן טעם לפגם (נטל"פ) אסור ולר"ש מותר. ר"מ גמר מגיעולי עובדי כוכבים דהתורה חייבה להגעיל כלי מדין. אחרת, יפלט טעם אסור מהכלי לתוך המאכל ויאסור אותו באכילה. ואי אפשר דלא פגמה פורתא לאחר שהיה בלוע בכלי ואעפ"כ התורה אסרה. יוצא שגם נטל"פ אוסר. ולר"ש נאסרה מן התורה רק קדרה בת יומא, וס"ל דבתוך עשרים וארבע שעות הטעם עדיין משביח.

ור"ש מאי טעמא, דתניא לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך, כל הראויה לגר קרויה נבילה (דרף סח). שאין ראויה לגר אינה קרויה נבילה. חזינן מהפסוק של נבילה שאם אינו ראוי למאכל אדם אינו אסור באכילה. וממילא ה"ה בבליעות בתערובות אין איסור בנותן טעם לפגם. ולר"מ ההוא למעוטי סרוחה מעיקרא אבל דבר שהיה ראוי ונהיה פגום, עדיין אוסר.

והנה הנבילה עצמה אסורה עד שלא תהא ראויה למאכל אדם כלל, ואילו נותן טעם לפגם שמותר אין צורך שיפגום באופן שלא יהא ראוי למאכל אלא די שפוגם קצת שלא יאסור. כן כתב רש"י (לעיל סז. בד"ה כל שאינה חסירה) ואינה נאכלת לאו דוקא, דכיון דפגימתה פורתא קרי לה אינה נאכלת. וכן הוכיחו מהא דקדרה בת יומא או יותר, דגם אם יש שם פגם, בוודאי אינו פוגם שלא יהא ראוי למאכל אדם.

והקשה הר"ן (דרף לב: לדפי הרי"ף ובחידושו בסוגיין) איך ילפינן נותן טעם לפגם מנבילה להתיר אפי' בפוגם פורתא כשנבילה עצמה אסורה עד שתפסל לגמרי מאכילת אדם. ותירץ הר"ן דגמרינן מנבילה שכמו שבנבילה לא אסרה תורה אלא כשהיא ראויה לגר שאז האוכלה נהנה מן האיסור אבל כשאינה ראויה אינו נהנה ואע"פ שהיתה אסורה הותרה ה"ה באיסור שנותן טעם בהיתר כיון שההיתר נפגם קצת מן האיסור נמצא שאינו נהנה מן האיסור ולכן מותר.

והביא הר"ן שהרשב"א (תורת הבית בית ד שער א) תירץ שכל שההיתר מרובה מן האיסור הממשות בטלה ברוב ואי משום טעמא אין כאן נותן טעם כיון שהוא פוגם. והר"ן כתב דאין דעתו נוחה בהיתר זה. והוסיף הר"ן שלפי דבריו (של הר"ן) היות וההיתר הוא מחמת שלא נהנה מן האיסור אם מידת ההיתר התרבתה מחמת האיסור תהיה התערובת אסורה כי נהנה מן האיסור שהגדיל את הכמות. אבל לרשב"א גם בכה"ג מותר כי טעם כזה אינו נחשב טעם לאסור.

ויוצא דלרשב"א טעם כזה אינו אוסר ולכן הוא בטל ולר"ן הטעם קיים אבל אינו אוסר כי לא נהנה ממנו. וביארו האחרונים שתהיה נפק"מ ביניהם בחמץ בפסח בנטל"פ דלפי הרשב"א דבעינן ביטול, בחמץ אין ביטול דאוסר אפילו בכלשהו אבל לר"ן דלאו מטעם ביטול הוא אלא דטעם כזה אינו אוסר אז אפילו בחמץ בפסח בנטל"פ יהיה מותר. (שו"ת רעק"א מ"ק סי' קסו ופרי מגדים במשבצות ביו"ד ריש סי' קג).

ובשיטת הרשב"א עדיין צ"ע איך ילפינן היתר נטל"פ מנבילה כששם הותר רק באינו ראוי למאכל כלל ובנטל"פ די שפוגם פורתא. דבשלמא להר"ן נלמד שצ"ל נהנה כדי לאסור ולכן בנתינת טעם אם אינו נהנה ממנו כי הוא פוגם מותר אבל לרשב"א שנתחדש שטעם כזה אינו אוסר, היכי ילפינן מנבילה כשהגדר שונה. (עי' קהלות יעקב סי' כה שהאריך בזה).

ובחי' הרשב"א בסוגיין התייחס לקושיא, וכתב ואע"ג דנטל"פ מנבילה גמרינן ליה, ונבילה הראויה לגר שמה נבילה, התם היינו להתירה בפני עצמה והלכך עד דמפגמה לגמרי מאכילה אסורה אבל איסור תערובת שהולכין אחר נתינת טעמו כיון שנותן טעם לפגם כל שהוא בתערובתו מותר לפי שאינו נותן טעם אלא אדרבה פוגם הוא, עכ"ד. ומשמע דלאחר שנתבטל ונשאר רק טעם, טעם כזה לא חשיב טעם לאסור. אבל עדיין צ"ב היא גופא מנלן שמספיק שפוגם פורתא שלא להיחשב טעם כשבנבילה בעינן שלא יהא ראוי כלל.

ובשו"ת רעק"א (הנ"ל) הקשה דבשו"ע (יו"ד סי' קג סע' ב) הביא יש מי שאומר דבעינן רוב כדי להתיר בנותן טעם לפגם וא"כ יוצא שפסק כהרשב"א ואילו לגבי חמץ (או"ח סי' תמוז סע' י') פסק שנטל"פ בחמץ בפסח מותר, וא"כ פסק כהר"ן דלא בעינן ביטול, ושני הפסקים סתרי אהדדי. וכן הקשה בפמ"ג הנ"ל. והנה בחי' הר"ן כתב ומ"מ נ"ל ברור דכל דאיכא כזית בכדי אכילת פרס אע"ג דנותן טעם לפגם אסור עד שיבטל מלאכול לאדם דהיינו נבילה גופא ופשוט הוא אלא שראיתי לרשב"א בתורת הבית הארוך שהתיר בנותן טעם לפגם כל שההיתר מרובה מן האיסור. וצ"ב בדברי הר"ן, ולמה חולק עליו הרשב"א.

ויש לבאר דהרשב"א לשיטתו למד שיש כאן ביטול ברוב וכשנשאר רק טעם לפגם אינו יכול לאסור. ויש לומדים שהיסוד של נותן טעם הוא דהיות והטעם מורגש אז ניכר האיסור בתערובת ולכן הוא מונע הביטול. והקשה בפרי מגדים דלפי"ז גם בנותן טעם לפגם סוף סוף מורגש הטעם ואיך מתבטל. וביד יהודה כתב שטעם כזה גרוע שאינו יכול לאסור אינו מונע הביטול (מה שאומרים שטעימתו הוא הכרתו הוא רק בטעם שאוסר). ובחירושי רבנו חיים הלוי (הל' מאכלות אסורות פט"ו ה"א) ביאר שאין הפשט שטעם מונע ביטול הממשות אלא טעם הוא איסור חדש ומכח זה החלות דין הוא דלא בטל ג"כ. אבל נטל"פ אינו טעם שאוסר ולכן הוא בטל.

אבל הר"ן שלמד שההיתר אינו מצד ביטול אלא שאיסור שאינו נהנה ממנו אינו אוסר אז באופן שהאיסור בעין צריך שלא יהיה ראוי כלל למאכל אדם אבל באופן שיש תערובת ובאים לדון אם אסור מחמת הטעם אז אם הטעם מגרע ואין נהנה ממנו אינו אוסר. ולכן ס"ל דבכזית בכדי אכילת פרס אסור כי זה נחשב כממשו והוי כבעין ולכן לא שייך להתיר אם אינו פגום לגמרי.

ועפ"י"ז ניתן לומר דגם לר"ן בעינן רוב היתר כדי להתיר בנטל"פ אבל לא מצד הלכות ביטול ברוב אלא כדי שייחשב תערובת ולא איסור בעין (וכן כתב רעק"א בתוך דבריו דבפחות מרוב לא מיקרי תערובת והוי כבעין האסור מהדרשה של הטמאים לרבות צירין). וברגע שיש רק טעם אז אם פוגם פורתא אינו אוסר. ואם כנים הדברים אפשר ליישב הסתירה בדברי השו"ע, דאמנם פסק שצריך רוב להתיר בנטל"פ אבל אין זה מטעם ביטול אלא כדי שיוגדר כתערובת ולא כבעין, ואז ממילא הטעם מותר. ולכן גם בפסח אפשר להתיר חמץ בנטל"פ כי ההיתר של הטעם אינו מצד ביטול אלא מצד שיש כאן רק טעם וטעם כזה אינו אוסר. אלא דיש לדון בזה דאולי סוף סוף בעינן רוב כדי שהממשות תתבטל וייחשב רק טעם ובחמץ לא מהני ביטול כלל. אבל אפשר לומר דהני מילי בטעם שמשביח דאז גם הטעם מתבטל וההיתר הוא רק ע"י ביטול אבל כאן שטעם כזה גם כשהוא קיים אינו אוסר אז ההיתר של הטעם הוא מחמת שטעם כזה אינו אוסר כלל אז י"ל שמותר אפי' בפסח כי לא בעינן כאן הל' ביטול אלא יש כאן מציאות של תערובת וטעם שאינו אוסר. גם בחזון איש כתב (יו"ד סי' ל ס"ק ב) שלפי הר"ן בעינן רוב היתר. ועפ"י הנ"ל י"ל דבעינן רוב אבל רק כדי שלא ייחשב בעין ואז הטעם מעצמו מותר ולא שהטעם בטל ע"י הרוב, וצ"ע.

והנה בסוגיין מבואר דבהשביח ולבסוף פגם אסור. וביארו הטעם, דנאסר כבר כנבילה, וממילא אינו נותר בזה שנפגם קצת אח"כ. אבל בפגם ולבסוף השביח לא מפורש בגמ' מה דינו. בגמ' מבואר שאם נפל חומץ לגריסין רותחין מותר כי החומץ פוגם. ולכאורה אח"כ הגריסים מצטננים ואז יהיה לשבח ואם פגם ולבסוף השביח אסור אמאי מותר. ויש לדחות דהגמ' איירי כשאכל בעודנו חם אבל אם יצטנן אולי באמת ייאסר. ולמעשה בשו"ע (סי' קג סע' ב) נפסק שפגם ולבסוף השביח אסור שכן פסק הרמב"ם (פט"ו מאכלות אסורות הכ"ח). ועי' ירושלמי (פ"ה ה"ג).

ובשלמא לשיטת הר"ן שנטל"פ מותר כי אינו נהנה אז כאן שבסופו של דבר נהנה מובן שאסור אבל לפי הרשב"א שטעם כזה בטל למה שייאסר אח"כ הרי כבר התבטל. ונחלקו האחרונים בדין פגם ולבסוף השביח שנאסר, האם אסור מיד כי סופו להשביח (פרי חדש) או רק לאחר שהשביח בפועל (ש"ך ס"ק ז). ולפי הר"ן לכאורה ייאסר רק כשהשביח בפועל דעד אז אינה נהנה מהאיסור. אבל לרשב"א י"ל שטעם שהוא פוגם אינו חשוב ולכן הוא בטל אבל באופן שסופו להשביח אז הוא מיד נחשב כטעם חשוב כי סופו להשביח הטעם, ולכן אינו מתבטל מיד.